Bc. Lenka Jůnová: Český ráj v perspektivě antropologie krajiny: Proces konstruování nacionální krajiny na příkladu Českého ráje

Diplomová práce – červen 2012 – FHS UK

Posudek oponenta

Zpracoval: Karel Šima

Červen 2012

Autorka si vybrala důležité téma, která navíc dosud není naznačeným způsobem zpracováno. Symbolické utváření nacionalizované krajiny je u nás stále tématem novým a může přinést zajímavé impulsy do bádání o utváření moderní české společnosti v „dlouhém“ 19. století. Bohužel si autorka neporadila s bezpochyby původně dobře postaveným diplomním projektem odpovídajícím způsobem a práce tak vykazuje zásadní nedostatky.
Mezi pozitiva práce je nutno zmínit především dobře vystavenou konstrukci výzkumných otázek zakotvenou v teoretické i metodologické bázi. Problém symbolické konstrukce Českého ráje zasadila do dobového kontextu, postihla dynamiku vytváření představy „ráje“ Čechů, zpracovala i dostatečné množství materiálu. Model tří fází, kdy se z určitého typu krajiny stává postupně nacionálními významy naplněný prostor je jistě cenným přínosem práce. Opatrně ocenit je také možno „experiment“ s doplněním konstruktivistického přístupu o originální aplikaci fenomenologického přístupu ke krajině, i když zde už je výsledek poněkud sporný. Rozhodně to svědčí o tom, že si autorka uvědomuje a promýšlí základní teoretické otázky antropologického výzkumu krajiny.
Nedostatků práce je však mnohem více než pozitiv. Shrnu je do tří oblastí.
Za prvé je nutno poukázat na to, že konceptuální vymezení práce je velmi široké a trpí nedostatečným vzájemným propojením jednotlivých přístupů. Autorka vychází ze základní definice krajiny tak, jak ji podává současná literatura o antropologii krajiny. Sporná je však aplikace fenomenologického přístupu, který má principiálně odlišnou metodologii i způsob interpretace. Autorka se pustila do velmi potřebného experimentu, tj. propojit diskursivní chápání krajiny s existujícími pohledy na krajinu jako svébytný aktivní prostor. Výsledný směr tázání se však, podle mého názoru, neukázal jako produktivní. Jejím zájmem je především symbolický obraz krajiny a „fenomenologická“ část končí v rozpacích o tom, zda je možné jej aplikovat na krajinu před více než sto lety, o které nejen nevíme, jak přesně vypadala, ale především nemáme principiálně možnost zjistit, jak ji tehdejší lidé, kteří se v ní pohybovali, vnímali, resp. jak na ně aktivně působila. Rád bych se nechal přesvědčit, že je tento problém možné překonat metodologicky či intepretačně, ale autorčin závěr, že ohraničení Českého ráje Ještědem a Troskami je právě takovým důkazem „působení krajiny na člověka“ nepovažuji za přesvědčivý. V prvním případě ne/zahrnutí hrálo zásadní roli dobové rozhraničování českého vůči německému prostoru, a nikoliv geografická poloha Ještědu. V druhém případě je situace složitější, ale roli Trosek jako ústřední vizuální symbolizace Českého ráje je možné přisoudit spíše romantické tradici zřícenin jako krajinných dominant, než jejich geografické pozici. Také metodologická část trpí touto „rozlomeností“, když se autorka snaží skloubit sociální konstruktivismus Bergera a Luckmanna s diskursivní analýzou a fenomenologií krajiny. Myšlenka, že je možné pomocí diskursivní analýzy dospět k momentům, kdy „krajina sama produkuje význam“ je sice lákavá, ale vyžadovala by si daleko podrobnější teoretické promyšlení. Aplikace této metody v analýze empirického materiálu bohužel v této práci nic zásadního nepřináší. To dokazuje

stále platnou tezi, že, pokud má dojít k nějakému konceptuálnímu propojení těchto badatelských tradic, musí nejprve předcházet teoretická reflexe na velmi obecné úrovni, nikoliv postupovat pomocí empirických sond. Struktura práce pak vymezený přístup příliš neodráží a kromě chronologického vymezení tří etap (bohužel na mnoha místech porušovaném přeskoky časově dopředu i dozadu) skládá jednotlivé podkapitoly ne příliš logickým způsobem. Zřejmé je to především u první a druhé části, kde se obecné dobové tendence (romantismus, turismus), symbolické motivy (biblický ráj) střídají s regionálně zakotvenými událostmi, místy a postavami (Sedmihorky, Kudrnáč, Durych atp.). Třetí část je v tomto smyslu poněkud kompaktnější a je jakýmsi přehled „míst paměti“, které utvářely nacionalizovanou podobu Českého ráje.

Druhou oblastí, které se nemohu věnovat vyčerpávajícím způsobem, jsou problémy s interpretaci některých odborných textů a i pramenných materiálů a dobových reálií. Za příklad prvního bych vybral interpretaci Hrochova pojetí formování moderních národů (sic!). Je zcela mimoběžné označit jeho přístup jako „analýzu nacionalismu“, jak činí autorka (s. 17), protože to je v přímém rozporu s jeho základní východisky, kdy chápe národní hnutí jako sociální hnutí vyrůstající určitých sociálně-ekonomických podmínek. Nehledě na to, že se sám Hroch mnohokrát proti „analýzám nacionalismu“ osobně negativně vymezil. Pochybné je také zařazení „procesu konstruování nacionální krajiny Českého ráje“ do fáze B, kdy šlo o národní agitaci a získání širší sociální základny. Pokud bychom se měli pokusit autorčin výzkumný problém zařadit do této periodizace, spadal by buď do všech fází (od romantického utváření „ideální krajiny“ přes lokální agitaci ve jménu národa až po využití moderních masových fenoménů jako je turismus) nebo by z čistě celonárodního chronologického hlediska spadal do fáze třetí, kdy se již národní agitace přesouvám na celé „české“ území a využívá prostředků moderní masové kultury (turismus, tisk, výstavy atd.). Příkladem zkratkovité interpretace dobového kontextu je kapitolka Turismus a národní uvědomění (s. 19-20), kde na základě dvou příruček o turismu mylně zařazuje autorka rozvoj spolkových výletů a národních poutí. Počátky organizované turistiky můžeme skutečně vidět ve velkém množství sokolských výletů od počátku 60. let 19. století, ale tyto aktivity dlouho uspokojovaly poptávku po „organizované turistice“ a až postupně v 80. letech – spolu s tím, jak se rozšiřovala specializace národních spolků - dospěla situace k aplikaci německého modelu turistických klubů organizovaných nacionálně. Nejasný je pak poslední odstavec, kde je spojováno cestování spisovatelů (Mácha) s „národními poutěmi a velkými národními manifestacemi, které se mohli rozvinout po politickém uvolnění v 60. letech“ (ponechávám autorčin pravopis). Památná místa Českého ráje skutečně figurovala mezi místy táborů lidu přelomu 60. a 70. let a autorka by to neměla takto odbýt a měla by tomu věnovat určitě větší prostor, ale nikoliv ve spojení s cestovatelstvím Máchy, které zde hrálo minimální roli.

Třetí oblastí výhrad je stránka formální, stylistická a pravopisná. Některé údaje se v práci opakují, např. kolem V. Durycha autorka neustále krouží a často nefunkčně opakuje stejnou informaci (s. 31), podobně Mácha je zmiňován velmi stručně a zbytně na s. 20, 29 a je bez dalšího vysvětlení odkazováno na samostatnou kapitolu o něm samotném. Po stylistické stránce je možné poukázat na řadu míst, kde se zcela vytrácí srozumitelnost textu. Uvedu jen dva příklady. Ze s. 19 věta, kterou nechám bez komentáře: „V druhé polovině 19. století byl tedy zájem o krajinu rozvinut do podoby krajinu poznat cestováním“. Dále je možné zmínit odstavec začínající: „Konkrétně tento přístup v mém diplomním projektu vypadá následovně: Za prvé. Zaměřila jsem se na to, jak se v konkrétních dokumentech …“ (s. 12). Nehledě na nešťastný způsob výčtu nechápu, proč autorka v úvodu píše o svém metodologickém přístupu v minulém čase. Nakonec je nutno podotknout, že míra výskytu pravopisných chyb, špatně umístěných čárek a uvozovek apod. je natolik vysoká, že je možné předpokládat, že text neprošel vůbec žádnou korekturou. Pozorný čtenář nalezne takové chyby na každé straně, já jen uvedu jen dva ilustrativní příklady – na s. 12 překřtila autorka Michela Foucaulta na

Michala Foucalta a dále jsem napočítal pět výskytů označení „turnovsko“ s malým počátečním písmenem.
Jakkoli je znát, že autorka vyvinula značnou snahu dostát zadání práce, z velké části se jí to nepodařilo. Posbírala sice zajímavý materiál, prvotně ho zpracovala a položila si zajímavé výzkumné otázky. Aplikace metodologie, interpretace textů, logická koherence výkladu a v neposlední řadě formální stránka jsou však na nedostatečné úrovni. Z toho důvodu mohu doporučit práci k obhajobě známkou dobře pouze v tom případě, bude-li autorka schopna u obhajoby nedostatky textu adekvátně vysvětlit, obhájit výše kritizované teze a prokázat, že zná formální požadavky na úpravu odborného textu a je schopna je aplikovat. V opačném případě práci nedoporučuji k obhájení.